

A modern művészetről

I. Párbeszéd önmagammal

Kérdések: Tágítsuk ki a modern művészet határait az elmúlt száz esztendőre. Vajon mindenki lehet ez a hatalmas korszak, vagy csak keveseké, akik szerencsés körülmények között találkozhatnak ezzel a nagyon leegyszerűsítve modernnek nevezett, de ezerarcú művészettel?

Válaszok: Sokan emlékeznek arra az országos vitára, amit Somogyi József hőmezővásárhelyi Szántó Kovács-szobra borzolt fel. A szobor azóta ott áll biztonságos nyugalommal, s talán a tagadók széles tábora is megbarátkozott vele. Ha Vásárhelyre gondolunk, Somogyi József szobrát is vele gondoljuk. Bőven példálózhatnánk. Anyósom négy elemi végzet parasztságon volt. Több érzékkel közeledett még absztrakt képekhez is, mint számos kritikusunk. Megsejtette bennük a jeleket, a formák viszonyát, szerkezetek arányait, színek megszólító erejét, s ezt meg is tudta fogalmazni. Vidéki szakkörben tartottam előadást: iskolát alig járt népművészek, földmunkát végző asszonyok, háziasszonyok, s a legmagasabb képességet tekintve, tanítónők számára. Tizenhárom voltak, tizenhárom könyvet vittem magammal. Az elején Cezanne állt, majd Monet, Van Gogh, Gauguin, Rousseau, Kokoschka, Modigliani, Kandinsky, Chagall, Picasso, Braque, Klee, Mondrian. Mindenki választott egy művészt, s annak egy képét. Erről elmondta, hogy miért tetszik, vagy nem tetszik. Aztán sorba tettem a képeket, s elemzéseinkből kiderült, hogy a közérthető Cezanne-től a meghökkenítő Mondrianig, milyen következetes és folyamatos az út a maig.

Kérdések: Áltathatom-e magam azzal, hogy a modern művészet megértésének, megszeretetésének kérdése egyszerűen az igényes szemlélő fogékonyságától, másrészt a sikeres, egy-két órást találkozástól függ?

Válaszok: Ha valakiben nincs meg az igény arra, hogy korábban éljen, ha csökönyösen ragaszkodik előítéleteihez, áldozata lesz annak a szemléletnek, mely száműzte a művészeteket a nevelő tárgyak sorából. Persze, semmi sem hitványabb az, aki csodálattal áll Paul László vagy Ferenczy Károly előtt, s tétován követi Csontváryt vagy Martyn Ferencet. Az izlés és a korszerűség önmagában semmit sem jelent. Az izlés csak gyűjtőfogalom, s abban a pillanatban válik irányítóvá, sorsdöntővé, amint nem tudjuk megkülönböztetni a jót a rosszról, az értéket a hamistól, a lényegét a látszattól. Tegyük fel, hogy erre a megkülönböztetésre képesek vagyunk a múlt század közepéig, akár Munkácsy festészetéig, vagy Rodin szobrászatáig. Igen, de az értékrend változó és meg milyen nagy fordulat következett be az újraértékelésben a múlt század második felében! Régi térképpel új utakon nem igazodunk el. És ez a tájékozatlanság sünállásba kényszerít bennünket; tagadásba, bizalmatlanságba, gyanakvásba, s végül is rossz közérzetet teremt, megtevesztő következtetésekkel, ítéletekkel jár együtt. Természetes, hogy művészetekre csak művészettel és nem sok beszéddel lehet nevelni. Ki-

állításaink, művészi filmjeink az utóbbi években megsokasodtak. Ezek mind a művészi találkozás feltételei, s bizonyára hozzájárulnak, hogy utolérjük korunkat.

Kérdések: Ezek szerint kortársaink művészetének ismerete, szeretete egyben helyes társadalmi eligazodást, eligazítást is jelent, ha egyszer a helyes döntés feltételének tartom? Vagyis: aki tagadja mai, valóban értékes művészetünket, az értetlenül áll történelmi igazságaink előtt is?

Válaszok: A kettő összefügg. A múltból jó példákat ismerünk. Ady, Bartók, Medgyessy, Móricz, József Attila, Derkovits vagy század eleji építészeti tagadása a kor nemcsak művészi, de társadalmi értékeinek tagadása volt egyben.

Kérdések: Mégis, mik azok a megkülönböztető jegyek, melyek a mi korunk művészetének határát jelzik? A művészetek történe-

te a világ megismerésének, birtokba vételének, eladdig nem tudatosult vonásainak, elemeinek, szépségeinek felismerése, kifejezése, tolmácsolása. A tizenkilencedik század közepére mindent le tudunk festeni, szoborra faragtunk, amit a látható, körültapintható világ kínált, de vízióinkat nemkülönben. Megismertük a test, a természet és irodalmi történetek ábrázolásának minden szépségét, igazságát. Mit tehetett hát a művészet?

Válaszok: Folytatta felfedezőútját. Újt, mert míg Cezanne-ig — akit a nagy kezdeményezők tekintünk — többé-kevésbé egységes művészi felfogás uralkodott (gondoljunk az egymást követő ókeresztény, bizánci, román, gót, reneszánsz, barokk, rokokó, empire, klasszicista, romantikus, naturalista uralkodó stílusokra), addig a tizenkilencedik század második felében egymásból következő, de mégis párhuzamos jelenségek tanúi vagyunk. Amilyen mértékben lazult az osztálytársadalmak helyzete, amilyen rohamosan fejlődtek a történettudományok, a természettudományok, a technika, a lélektan, s minél nyilvánvalóbbá váltak a polgári társadalom válságjelenségei, annál nehezebb volt szembenézni velük, annál erősebb indíttékok készítették a művészeteket más-más megoldásra.

2. A források

Volt idő, amikor korunk művésze a menekülés művészetének látszott. Az impresszionisták lírai hangulatokba menekültek, a szimbolisták jelképek, a zeneiség bódulatába, mások a primitív népek közé (Gauguin Tahitire), vagy éppen a bohóc álarcát vették magukra, mint a dadaisták. Valamennyi művészi megmozdulás új táplálékot keresett. Egyik a népművészet tisztá forrásai felé indult, másik az elesett emberért emelte fel a szavát, a harmadik visszanyúlt az archaikus korok szemléletéig, vagy éppen a valóságontúli valósághoz, amit szürrealizmusnak nevezett. Foglalkoztatta a művészetet a gyermek, a gép, a tárgyak, a négerművészet, a keleti művészetek, a természet rejtett arca, a sejtek rendszere, a groteszk ellentétek, az alapformákban rejlő szerves egység, a dolgok mozgásban való ábrázolása (futurizmus), s nem utolsósorban a társadalom forradalmian új mozdulatai (szocialista realizmus).

A múlt művészetében is találkoztunk a gyermekkel, vagy tárgyakkal, vagy éppen olyan alapelvekre bontott képpel, mint a kubistáknál, de most hangsúlyt kapnak, most a tartalom művészi kifejező módszerre is válik. Átvéve a gyermekrajzok egysíkú látását, a perspektíva nélküli naiv művészet mellérendelő szemléletét, a néger művészetnek a test egyes elemeit szinte aránytalanul felnagyító expresszív formáját, népvándorlás kori művészetek vagy éppen a barlangfestészet kedves esetlenségét, gépi elemek képi vagy szobrászi elemekké alakítását. Az új tartalom tehát új formákat teremt. De az új anyagok is behatolnak, új művészi eljárások keletkeznek. A szinte egyeduralgó lenvászon, tempera, olaj mellett megjelenik a farostlemez, különböző szintetikus anyagok, de a kollázsokban a papír, a dugó, a textília is. Ezek a művészeteken kívül rekedt anyagok máról holnapra a képek témái, hordozói lesznek, s napjaink szobrászatában a plexiüveg vagy különböző műanyagok is részt kérnek, teljes művészi hittel. Amihez a régi, klasszikus

és máig megszokott szabályok elégtelennek bizonyultak, ezt korunk művészei megbontja, új értékeket teremt. A verset nem rimelteti, ritmusát a természetes beszédhez igazítja, a kép témáját nem a középponthoz szerkeszti, emberi alakok helyébe természeti formákat mintáz, üregekkel tölíti a felületet, s ezeknek a negatív formáknak térképző szerepet ad, a zenében új összhangzatot teremt. Ne kívánjunk egy rendezett, zűrzavaros, egy felbomló régi világtól, s egy bontakozó újatól, hogy klasszikus, kiértelmezett, ki-kristályosodott, megcsontosodott művészi formái, törvényei legyenek.

Sokan feltették az új művészet attól, hogy elembertelenedik. Akkor, ha nem ábrázolta fejetől a talpáig az embert, még nem vált feltétlenül embertelenné. Az embertelenség inkább fenyeget a brutalitás, az ökológia, a bomlás, a rút eszményesítés felől. De figyeljük meg, hogy a középkori barbárságra figyelmeztető jelek mellett mennyivel inkább azok az alkotások válnak ki, melyek a humánusot hirdetik. Nem véletlen az, hogy egyre nagyobb igény van a figurális ábrázolásra, az ember emberi formáinak a megfogalmazására, a rendre, a látható világban megtalálható harmóniára. Ehhez természetesen ilyené kell formálódnia a világnak is, mint ahogy sok jó tünethet tanúi lehetünk. Közben azonban az a művészet, amit megvetettek, kigúnyoltak: klasszikussá érett, Zolát elbocsátották újságírói állásából, mert megvédte az impresszionista Manet „Reggeli a szabadban” című képét, 1863-ban. Az első nagy tanulmányának Henri Moore-ról, 1961-ben, nehezen akadt közlönye. Következő évben kiállítás rendeztek tőle, s ma már minden második fiatal szobrász követője. S ez nem zárja ki azt, hogy bejárva a modern művészet labirintusát, ne álljanak meg ismét, mint gyermekkoromban, áhítattal és csodálattal Munkácsy, Paul László, Mednyánszky, Ferenczy Károly, Szinyei Merse Pál előtt.

KÖZZOZH AKOS

D. Németh István

És elindultak a házak

És elindultak a házak a belvárosból jöttek ahogy egyre-egyre messzebb jutottak

dobálták rongyaikat végül ott álltak csupasz téglákkal töredezett ablakokkal mezetenül

Györi László

Este

Zörgött, himbálózott sárga kis lángjával a viharlámpa a kocsi faránál. A kaput nyitottam, a lámpa elaludt.

Akkorra már a lámpaüveg befeketedett és beesteledett, mint a tojás, amelyben a csirke már beakonyít mindent, a száz meg száz erecske.

Kormos este van. Fényesítgetem. Jeges répora fagy rá a kezem. Szalaz, horkan, még szöszmötöl a két ló, zörren a vasvödör.

Zabla csördül, és hirtelen ketten vagyunk. Egyetlenül. Apámmal én. A lámpa ül fejük fölött. Elválva leng.

Szeged márciusa 1848-ban

(Folytatás az 5. oldalról.)

szűnése, a polgári iparszabadság, a szabad belső konkurrencia könnyen a teljes tönkremenetel sorsára juttathatta volna. A céhmesterek a céhen belül a legények növekvő igényei is fenyegették. Ezek követelni kezdték béreik emelését, a munkaidő csökkentését, a munkakörülmények javítását, s a mesterré válás megkönnyítését. A szegedi mesterlegények elhagyták munkahelyeiket, nemigen dolgoztak, arra hivatkozva, hogy „szabadság van!” A zsidókkal szemben táplált kedvezőtlen hangulatot a városi tanács csillapította le.

Március 20-án érkezett meg Szegedre Batthyány Lajos magyar miniszterelnökké történt kinevezésének a híre, amit nagy örömmel fogadtak. A lakosság mindennapi munkáját félbeszakítva a köztereken csoportosult. A kinevezett miniszterelnök tiszteletére fáklyásmenet rendezését határozták el. Midőn a menet a székeküpet elé ért, a műkedvelő színtársulat éppen befejezte a kisdudóv jávára előadott Szigligeti darabot, Osztrovsky József városi tanácsnok, Szeged országgyűlési követje a pozsonyi diétán, kezében nemzeti lobogót tartva, amelyen a miniszterelnök koszorúval díszített arcképe volt látható, lelkes szónoklatot tartott, s a kormány és az országgyűlés iránti bizalomra hívta fel a lakosságot. A tömeg között egy alkalmi költőnek Március 20-án 1848 című versét szórták szét. Azután a fáklyásmenet a polgárság zenekarával bejárta a főbb utcákat.

Az állandó választmány délutánoként naponta ülésezett. Határozatairól hirdetmények útján értesítette a közönséget. Elrendelte, hogy mindenki tartozik kalapján nemzeti színű csokrot viselni. A választmány március 22-re újabb népgyűlést hirdetett, ahol nagy örömmel fogadták a helytartótanácsnak még március 16-án kelt rendeletét az előzetes sajtóbírálat eltörléséről. A népgyűlésből a pesti közszendibizottsághoz üdvözlő levelet intéztek, amelyben együttérzésükről és támogatásukról biztosították „a középponti választmányt”. Táncics Mihálynak, a börtönből való kiszabadítása miatt hazafiúi örömeiket nyilvánították. A népgyűlés elhatározta, hogy a királyhoz és a nádorhoz a miniszterelnök kinevezéséért köszönőlevelet, a főrendi és a követi táblához pedig bizalmi- és hálalíratot intéznek.

Március 26-án, vasárnap, ismét népgyűlést tartottak, amelyen a sajtóról szóló törvényjavaslat

amelyet Szemere Bertalan dolgozott ki —, akkora visszatetszést szült Szegeden, hogy azt meg akarták égetni, de a miniszterelnök személye iránt érzett tiszteletből eltekintettek ettől abban a reményben, hogy azt módosítani fogják.

A szegedi állandó választmány a reformkor és a márciusi forradalom kimagasló vezetőinek, Wesselényi Miklósnak, Klauzál Gábornak, Deák Ferencnek üdvözlő levelet írt és emléküket több utcának átkeresztelésében is megörökítette. Így az akkor „nagy piac”-nak nevezett (a mai Széchenyi) tér Szabadság tér lett, az Iskola utca Kossuth utca, a Szegfű utca Szemere utca, a Pacsirta utca Deák Ferenc utca. A Kápolna tér Wesselényi sor nevet kapott. Volt ezenkívül — pontosan nem azonosítható helyen — Széchenyi, Eötvös és Szentkirályi utca is.

A forradalom táborához csatlakozott köznemesség igényt emelt arra, hogy saját kezébe vegye a forradalom irányítását, s ne engedje azt túlfejlődni a nemesség érdekei által megszabott határokon. Batthyány Lajos körlevelek útján március 17-én felszólította a törvényhatóságok elnökeit, „a közbéke és nyugalom fenntartására”. A szegedi népgyűlésről még március végén is azt jelentették a Miniszteri Országos Ideiglenes Bizottmány elnökeinek, Klauzál Gábornak Pestre, hogy „...e Városban a mozgalom kezdeteitől mai napi estvéli órákig a kellő rend és csend legkevésbé sem háborított meg”. Az eddig is fennálló egyenruhás polgári őrseregen kívül március 27-én már több mint 700 önkéntes vigyázott a városban „a csend, rend, személy és vagyonbeli bátorság” fenntartására.

Az április 4-i népgyűlésen már felszínre tört az ingerültség és elégedetlenség hangja is. Szeged város közönsége ekkor értesült az ellenforradalom március végi első támadó kísérletéről. A bécsi kamarilla megpróbálta megtagadni a magyar forradalom legfontosabb célkitűzéseit: a független magyar kormányról és a jobbgyfelszabadításról szóló törvények kinevezését. Ezért írták Wöber György és Rengy Ferdinánd országgyűlési követek március 29-én Pozsonyból Szeged város közönségének: „Nehéz napok sülyesodhatnak ránk, elkövetkezhet a magyar szabadságért dicső küzdelmek órája és Szeged megállangya a próbát most és mindenkor”.

És amikor e nehéz napok valóban bekövetkeztek, Szeged megállta a próbát.

PICASSO: GUERNICA